

67-72-62/1
19.04.2021

о спеціалізованій вченій раді К 35.052.23
у Національному університеті «Львівська політехніка»
Міністерства освіти і науки України

Національний університет «Львівська політехніка»,
79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12.

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Марисюка
Костянтина Богдановича на дисертацію Бережнюка Владислава
Михайловича «Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання
при призначенні покарання за кримінальним правом України», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-
виконавче право**

Вивчення поданих В.М. Бережнюком матеріалів дисертації та автореферату, а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному та практично-прикладному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що автор досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Найбільш адекватним засобом боротьби зі злочинністю є притягнення осіб, винних у вчиненні протиправних діянь, до кримінальної відповідальності з призначенням покарання. Яким би не був у сучасній демократичній державі арсенал засобів кримінально-правового впливу па осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, найбільш

типовою і цілком природною формою реагування суспільства на кримінальну активність залишається покарання.

Статистичні дані свідчать про недоліки та труднощі в індивідуалізації призначення покарання, особливо при виборі виду, строку і розміру призначуваного покарання, а також реальної або умовної міри покарання. Кризові явища в системі покарання значною мірою обумовлюються непослідовним, а іноді і суперечливим підходом судів до індивідуалізації призначення покарання та інших заходів кримінально-правовою характеру.

Вивчення судової практики підтверджує, що помилки судів при призначенні покарання обумовлюються не якимись об'єктивними причинами, пов'язаними з незадовільними законодавчими рішеннями, а головним чином недостатньо продуманою і непослідовною індивідуалізацією покарання, яке сприймається як адекватна відповідь держави у формі призначення міри покарання за факт вчинення кримінального правопорушення з урахуванням не тільки характеру, але і ступеня його суспільної небезпеки та соціальної оцінки особи винного.

Про доцільність та своєчасність дисертаційного дослідження свідчить назріла проблемна ситуація, за якої недостатньо вивченими залишається значна кількість питань, пов'язаних з індивідуалізацією покарання при його призначенні.

В Україні комплексні наукові дослідження питань індивідуалізації покарання до цього часу фактично не проводились. За вірним твердженням дисертанта, значна кількість праць, присвячених питанням соціальної сутності та правової природи індивідуалізації призначеного судом покарання, його кримінально-правового значення, впливу на кримінальну політику держави переважно представляють собою аналіз спеціальних критеріїв індивідуалізації покарання і багато в чому носять комплексний характер на рівні підготовки кандидатських та докторських дисертацій або їх окремих розділів, деякі з яких були згодом видані у вигляді монографій. Серед останніх варті уваги доробки М. Д. Дякур, Н. В. Маслак, А. В. Шевчука (індивідуалізація покарання за

незакінчений злочин), Г. П. Жаровської, Д. П. Альошина (індивідуалізація покарання за злочин, вчинений у співучасті), Т. О. Гончар, Т. І. Дмитришиної (індивідуалізації покарання за злочини, вчинені неповнолітніми), М. О. Карпенка, А. А. Стрижевської (індивідуалізація покарання за сукупністю злочинів) та ін.

Наведені міркування й визначають актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах науково-дослідних робіт: «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0112U007492); «Протидія злочинам, підслідним ОВС: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0115U006501); «Протидія злочинам, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0118U005374).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими. В роботі комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних з аналізом поняття та загальних критеріїв індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України.

Теоретичну основу дисертації становить значна кількість джерел (240 найменувань на 23 сторінках), серед них: монографії, колективні праці, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти, судова практика.

Мета дисертаційного дослідження – провести комплексне кримінально-правове дослідження поняття та загальних критеріїв індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України.

Реалізація мети передбачає вирішення таких головних **задач**: визначити поняття індивідуалізації покарання, що ідентифікувало б його з-поміж інших понять, близьких до нього за змістом: диференціації покарання, справедливості

покарання, загальних засад призначення покарання та ін.; проаналізувати сутність призначення покарання з позиції дихотомії ідей справедливості та індивідуалізації; охарактеризувати функціональну роль судового розсуду у застосуванні загальних критеріїв індивідуалізації покарання при призначенні покарання; визначити поняття та класифікувати загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання; визначити зміст та вплив характеристик особи винного як загального критерію індивідуалізації покарання при призначенні покарання; з'ясувати проблеми нормативно-організаційного характеру функціонування інституту досудової доповіді служби пробації в Україні; запропонувати шляхи їх розв'язання в межах реалізації принципу індивідуалізації покарання при призначенні покарання; охарактеризувати різновиди кримінальних правопорушень – потребу в їх категоризації залежно від ступеня тяжкості; визначити поняття та правову природу обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання; визначити вплив обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання як загального критерію індивідуалізації покарання.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, а саме: *об'єктом дослідження* є правові відносини у сфері призначення покарання; *предметом дослідження* є вчення про поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України.

Дисертант застосував належним чином визначену ним методологічну базу наукового пошуку. **Методи дослідження** обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження. У своїй більшості вони є цілком прийнятними і дозволяють провести науковий пошук обраного дослідження на відповідному рівні. Завдяки цьому автор обґрунтував низку нових у кримінально-правовій науці ідей, що розглядаються вперше, а також визначив положення, які в роботі набули подальшого розвитку або удосконалені.

Видається, що характер та обсяг опрацьованих дисертантом даних державної статистичної звітності, практичних матеріалів (у тому числі кримінальних справ), в основному, дали змогу зробити обґрунтовані висновки.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. є першим в Україні комплексним і системним монографічним дослідженням проблем поняття та загальних критеріїв індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України.

До найбільш вагомих результатів, що відбивають наукову новизну дослідження, належать наступні положення: *уперше* охарактеризовано критерій розмежування принципів індивідуалізації та справедливості при призначенні покарання, який визначається не стільки в площині засобів реалізації розглянутих принципів, скільки у сфері кінцевого результату їх функціонування: індивідуалізація покарання завжди персоніфікована й стосується перевиховання особи винного та приватної превенції, натомість справедливість покарання визначена державним й суспільним осудом та думкою потерпілого стосовно співмірності вчиненого кримінального правопорушення та призначеного покарання; обґрунтовано необхідність усунення колізій, що мають місце під час практичного застосування інституту досудової пробації. Зокрема, щодо 1) недоцільності виключного покладення рішення про застосування досудової пробації на суд, у тому числі за власною ініціативою, що може ставити під сумнів адекватну реалізацію ключових стандартів його діяльності – безсторонності і неупередженості; 2) найменування відповідного різновиду пробації як досудового, так і форми, в якій вона втілюється – «досудова доповідь», що суперечить її застосуванню у судовому провадженні; 3) доцільності підготовки досудової доповіді на стадії досудового розслідування з метою забезпечення економії сил і засобів, які використовують органи досудового розслідування; *удосконалено*: положення про необхідність визначення міри покарання з врахуванням загальних критеріїв індивідуалізації покарання, нівелювання яких неодмінно входить в очевидне протиріччя із закріпленими в кримінальному праві принципами покарання – справедливості, диференціації, доцільності, адекватності; положення про необхідність розширення сфери розсудового правозастосування при реалізації

принципу індивідуалізації покарання при призначенні покарання, що дасть можливість брати до уваги конкретні особливості кожного кримінального провадження, ретельніше враховувати позицію потерпілого при призначенні покарання й гнучко підходити до захисту його прав і законних інтересів, забезпечувати обґрунтованість прийнятого рішення; положення про необхідність законодавчого тлумачення поняття та конкретизації загальних критеріїв індивідуалізації покарання, визначення міри їхнього впливу на вид і розмір покарання, що призначається судом; *набули подальшого розвитку*: положення щодо поняття індивідуалізації покарання як визначення судом виду й конкретної міри покарання на основі врахування індивідуального ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, персоніфікованих якостей особи винного й ряду пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин, що спрямоване на забезпечення досягнення цілей загальної превенції (відновлення соціальної справедливості) і приватної превенції (виправлення засудженого); положення щодо поняття критеріїв індивідуалізації покарання як обставин, які суттєво впливають на обрання щодо особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, справедливого і обґрунтованого судового рішення; положення про необхідність нерозрізненого врахування загальних критеріїв індивідуалізації покарання, їх оцінку як відповідної сукупності «орієнтирів» з врахуванням яких суд може обрати справедливую міру покарання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх можна використати у: науково-дослідній сфері як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем призначення покарання; навчальному процесі при викладанні Загальної та Особливої частин кримінального права та відповідних спецкурсів, підготовки навчальних посібників, підручників, науково-практичних коментарів, проведення науково-дослідних робіт студентів (Акт про реалізацію наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ № 33 від 12 січня 2021 року); нормотворчому процесі при розробці пропозицій щодо подальшого

вдосконалення кримінального законодавства України у напрямку реалізації загальних критеріїв індивідуалізації покарання при призначенні покарання; правозастосовній діяльності для удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів у сфері призначення покарання та інших заходів кримінально-правового впливу (довідка Головного управління Національної поліції у Чернівецькій області № 1548/2 від 15 січня 2021 року).

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (240 найменувань на 23 сторінках), 3 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з яких 183 – основний текст.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Свої думки, висновки та пропозиції дисертант підтверджує науковою дискусією, критичним аналізом поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців тощо. Відтак, можна стверджувати, що висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, мають достатній рівень достовірності й обґрунтованості.

Науковий інтерес становлять, насамперед, ті положення праці дисертанта, в яких:

1. На стор. 54 дисертації автор робить абсолютно логічний висновок, що «розділити принципи індивідуалізації та справедливості складно (а часто й не видається можливим), оскільки підходи, превалюючі в них, більшою мірою однотипні, ніж сприяють поставленій задачі їхнього розмежування. Відповідно, справедливість наряду спряжена з мірами кримінально-правового характеру, застосовуваними до особи, яка скоїла злочин, і визначає, що кримінально-правовий вплив у будь-якій формі повинен відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки злочину, обставинам його скоєння й характеристиці такої

особи. Як результат, справедливе покарання завжди призначається згідно з принципом індивідуалізації, так само як індивідуалізацію покарання не можна вважати досягнутою, якщо призначене покарання несправедливе.)»(стор. 54 дисертації).

2. Аналізуючи проблеми атрибутивності судового розсуду в контексті застосування загальних критеріїв індивідуалізації покарання при призначенні покарання (підрозділ 1.3), автор абсолютно справедливо зазначає, що «в умовах, коли кримінальний закон являє собою узагальнення типової ситуації скоєння кримінального протиправного діяння, містить абстрактне формулювання складу кримінального правопорушення і, як результат, є загальним, а самі діяння та особа правопорушника – конкретними, відповідно розв'язання вищевикладеної проблеми неможливе без певного «оперативного» простору дій, наданого суду, який стосовно пізнання одиничного випадку постає перед необхідною передумовою індивідуалізації покарання конкретної особи за вчинене нею кримінальне протиправне діяння» (стор74-75 дисертації).

3. На стор. 107 дисертації автор слушно звертає увагу на те, що «важливим є комплексне відображення всіх ймовірних характеристик особи винного у мотивувальній частині вироку, які є в матеріалах кримінального провадження, оскільки посилення на дані про особу винного здатне виконувати двояку функцію – з одного боку, дозволяючи оцінити повноту врахування судом відомостей про підсудного, а з іншого – створюючи свого роду гарантію від необґрунтованої зміни вироку вищим за інстанцією судом» (стор. 107 дисертації).

4. Заслугове уваги запропонована на стор. 187 авторська позиція, згідно якої «забезпечення належного балансу між правами правопорушників, врахування позиції потерпілого при призначенні покарання та інтересами суспільства в частині його безпеки можливе лише за умови усунення колізій та неузгодженостей, що мають місце під час застосування інституту досудової пробації на практиці. Зокрема, щодо 1) найменування відповідного різновиду пробації як досудового, так і форми, в якій вона втілюється – «досудова

доповідь», що суперечить її застосуванню у судовому провадженні; 2) недоцільності виключного покладення рішення про застосування досудової пробації на суд, у тому числі за власною ініціативою, що може ставити під сумнів адекватну реалізацію ключових стандартів його діяльності – безсторонності і неупередженості; 3) доцільності підготовки досудової доповіді на стадії досудового розслідування з метою забезпечення економії сил і засобів, які використовують органи досудового розслідування» (стор. 187 дисертації).

5. На стор. 188-189 дисертації автор робить логічний висновок про те, що «точкою відліку» при призначенні покарання за наявності пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин повинна стати середина між мінімальним та максимальним розміром покарання, передбаченого санкцією статті Особливої частини КК. По мірі переваги пом'якшуючих обставин покарання повинно наближатися до мінімуму, за наявності обтяжуючих – до максимуму» (стор. 188-189 дисертації).

Робота містить й інші теоретичні положення та науково обгрунтовані результати в сфері кримінального права, що розкривають важливі науково-прикладні питання, задекларовані в меті дослідження.

Публікації та апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у десяти наукових працях, із яких три статті – у фахових виданнях України, дві – у фахових виданнях іноземних держав, п'ять публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Основні теоретичні положення й результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 17–18 червня 2016 р.), «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 30 березня 2017 р.), «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 25–26 серпня 2017 р.), «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової

реформи в Україні» (м. Чернівці, 24–25 жовтня 2017 р.), «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 30 березня 2018 р.).

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій Бережнюка Владислава Михайловича, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі недоліки й спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Більш чіткого формулювання потребують деякі положення, винесені як елементи наукової новизни (стор. 18-20 дисертації). Наприклад, із запропонованого дисертантом важко чітко зрозуміти, що ж саме ним *«удосконалено...щодо положення про необхідність законодавчого тлумачення поняття та конкретизації загальних критеріїв індивідуалізації покарання, визначення міри їхнього впливу на вид і розмір покарання, що призначається судом»*, як саме *«набули подальшого розвитку...положення щодо поняття критеріїв індивідуалізації покарання як обставин, які суттєво впливають на обрання щодо особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, справедливого і обґрунтованого судового рішення»* та *«положення про необхідність нерозрізненого врахування загальних критеріїв індивідуалізації покарання, їх оцінку як відповідної сукупності «орієнтирів» з вираховуванням яких суд може обрати справедливу міру покарання»*.
2. Як видається, при написанні підрозділу 1.1. «Призначення покарання в межах співвідношення ідей справедливості та індивідуалізації», більшу увагу варто було б приділити суті принципу справедливості призначення покарання та його співвідношенню з принципом індивідуалізації покарання.

3. Не до кінця зрозумілою і не надто вдалою видається назва підрозділу 2.1 «Особа винного як критерій індивідуалізації покарання при призначенні покарання». На нашу думку, називати «особу винного» (тобто людину) «критерієм» є не надто етично і виправдано. Можливо варто було б дещо відкорегувати назву цього структурного елементу і змінити його, наприклад, на «Особливості (або характеристики) особи винного як критерій індивідуалізації покарання при призначенні покарання».
4. При написанні підрозділу 2.1 дисертант часто використовує термін «Кримінологічна та кримінально-правова характеристика особи винного». Загалом не заперечуючи необхідності такого аналізу, все ж не до кінця виправданим видається вживання кримінологічного терміну «особа злочинця» у контексті кримінального права, якому це поняття не притаманне (як відомо, кримінальне право оперує поняттям «суб'єкт кримінального правопорушення»). Якщо ж дисертант вважає за доцільне поширити термін «особа злочинця» і на сферу кримінального права, то бажано було б пояснити співвідношення термінів «особа злочинця» та «суб'єкт кримінального правопорушення».
5. Як видається, робота значно виграла б від більш однотипного підходу до використання термінів. Так, наприклад, у процесі написання дисертації автор традиційно використовує термін «кримінальне правопорушення», а у назві підрозділу 2.2.2 «Характер і ступінь суспільної небезпеки злочину» вживає поняття «злочин».
6. На стор. 107 та 186 дисертації автор наголошує, що «важливим є комплексне відображення всіх ймовірних характеристик особи винного у мотивувальній частині вироку, які є в матеріалах кримінального провадження. Останнє обґрунтовується тим, що посилання на дані про особу винного здатне виконувати двояку функцію – з одного боку, дозволяючи оцінити повноту врахування

судом відомостей про підсудного, а з іншого – створюючи свого роду гарантію від необгрунтованої зміни вироку вищим за інстанцією судом». На нашу думку, згадане твердження потребує значно більш глибокої аргументації. До того ж, очевидно, що використаний дисертантом термін «всі ймовірні характеристики особи винного» варто було б замінити поняттям «всі наявні характеристики особи винного», оскільки кажучи про «імовірні» характеристики, ми ведемо мову про припустиме, уявне коло ознак, а не про реально існуючі характеристики, що не допустимо у кримінальному праві.

7. З метою посилення власних наукових позицій дисертанту не завадило б звернути увагу ще й на позиції представників наукових шкіл Європейського Союзу (хоча б – представників держав-сусідів України, наприклад, Польщі, Словаччини, Румунії, Угорщини). Як видається, їх підходи до досліджуваних питань могли б бути цікавими та корисними як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань дослідження, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом цього дослідження і тому суттєво не впливають на належний рівень проведеного дослідження. Вони не носять принципового характеру, є дискусійними за суттю та, врешті-решт, сприятимуть започаткуванню наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Представлений автореферат дисертації В.М. Бережнюка у повному обсязі відображає концептуальні висновки і науково-практичні рекомендації, які обгрунтовуються здобувачем у самій дисертації.

Таким чином, можна зробити **висновок**: дисертація за актуальністю обраної теми, ступенем обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній, їх достовірністю і новизною, повнотою їх викладу в опублікованих працях повністю відповідає вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій п. 9, 11, 12, 13 Порядку

присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з відповідними змінами від 19.08.2015 № 656, 30.12.2015 № 1159, 27.07.2016 № 567, 20.11.2019 №943), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40.

Виходячи з цього, вважаю, що дисертація **Бережнюка Владислава Михайловича «Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України»**, є завершеною та самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу для кримінологічної науки, а її автор на основі прилюдного захисту заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти**

Національного університету «Львівська політехніка»

доктор юридичних наук, професор

К.Б. Марисюк

Підпис професора кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», доктора юридичних наук Марисюка К.Б. засвідчую

Вчений секретар Національного університету «Львівська політехніка»

Р.Б. Брилинський